

NOTAT

Om førtidspensionsområdet i Østjylland

December 2023

J. Nr.

AMK Midt-Nord

Indledning

Tilgangen til førtidspension har de seneste opgjorte kvartaler ligget markant over gennemsnittet de seneste 20 år. Samtidig har antallet af førtidspensionister (bestanden) været stigende siden 1. kvartal 2019, og i 2. kvartal 2023 er antallet af fuldtidspersoner på ordningen 381 / 0,9% højere end umiddelbart før reformen af førtidspension og fleksjob.

Nærværende notat søger at belyse udviklingen på førtidspensionsområdet med særligt fokus på tilgangen til ordningen. Notatet indeholder en række datafremstillinger, som kan bidrage til at udlede mulige forklaringer på udviklingen. Derudover er der tilføjet praksiseksempler fra jobcentre med interessante metoder eller tilgange til området.

De væsentligste figurer og tabeller, som præsenteres og kommenteres i notatet, viser udviklingen i Østjylland. Flere af de overordnede tendenser gør sig gældende i størstedelen af de østjyske kommuner, men der er også en betydelig variation på tværs af kommuner. Følgelig vil de centrale udviklingstendenser, der fremhæves i notatet, ikke nødvendigvis gøre sig gældende i enkelte kommuner. I tillæg til fremstillingerne på regionalt niveau er der derfor som hovedregel tilføjet tabeller med data på kommuneniveau, som muliggør en vurdering af egen kommunes udvikling relativt til hele Østjylland og øvrige østjyske kommuner.

Resumé

- Bestanden af førtidspensionister i Østjylland har været stigende siden 1. kvartal 2019, og i 2. kvartal 2023 er antallet højere end før reformen. Fuldtidspersoner på førtidspension udgør dog en lidt mindre andel af arbejdsstyrken (s. 2).
- Efter et stort fald i tilgangen til førtidspension efter reformen, har tilgangen været jævnt stigende. Navnlig de seneste tre kvartaler (4. kvartal 2022 – 2. kvartal 2023) har der været stor tilgang til førtidspension (s. 5).
- Der har været en stor stigning i antallet af tilkendelser, hvor hoveddiagnosen er ”psykiske lidelser” (s. 7).
- Tilgangen til førtidspension er jævnt fordelt på alder, men 60+ årige udgør en mindre andel efter indførslen af seniorpension i 1. kvartal 2020 (s. 9).

- Personer med dansk oprindelse (80%) og indvandrere fra ikke-vestlige lande (15%) udgør de største grupper, som tilgår førtidspension. Inden for de seneste år er der ikke væsentlige ændringer i herkomst for personer, der tilgår førtidspension (s. 12).
- Antallet af tilkendelser til førtidspension er steget, mens andelen af afslag er faldet (s. 14).
- Sygedagpenge, kontanthjælp (aktivitetsparat), ressourceforløb, ledighedsydelse og jobafklaring er – i nævnte rækkefølge – de ydelser, hvorfra flest borgere overgår til førtidspension (s. 16).
- 63% af ressourceforløbene afsluttes til førtidspension, mens det samme gælder for 31% af kontanthjælpsforløb (aktivitetsparat). For jobafklaring og ledighedsydelse er det 14%, mens det er 1,2% for sygedagpengeforløb (s. 18).
- Antallet af personer på ordninger, med stor tilgang til førtidspension, har været forholdsvis konstant, men svagt stigende, de seneste år (s. 20).
- Antallet af 60-66 årige på en tilbagetrækningsydelse (inklusive førtidspension) er halveret i perioden 2. kvartal 2010 til 2. kvartal 2023 (s. 21).
- I takt med udfasningen af folkepension for 60-66 årige og hævelse af efterlønsalderen fylder andre tilbagetrækningsydelser relativt mere. I 2010 var 20% af de 60-66 årige på en tilbagetrækningsydelse førtidspensionister. I 2023 udgør førtidspensionister 52% (s. 21).
- Relativt til branchernes andel af beskæftigelsen er der en mindre overrepræsentation af førtidspensionister, der har været beskæftiget inden for Industri (s. 23).
- Blandt borgere, der har deltaget i aktivering før overgang til førtidspension, har 55% deltaget i øvrig vejledning og opkvalificering, mens 37% har deltaget i virksomhedspraktik. 6% har været i ordinær uddannelse, og 2% har været i løntilskud (s. 24).

Højeste antal førtidspensionister i 20 år

I 1. kvartal 2004 var der 38.968 fuldtidspersoner på førtidspension i Østjylland, mens antallet i 2. kvartal 2023 var 41.745 fuldtidspersoner, jf. figur 0.1. Det er en stigning på 2.777 fuldtidspersoner, svarende til, at der er 7% flere førtidspensionister i 2023. Udvikling dækker over et fald i antallet mellem 2004 og 2019, hvor antallet samlet set faldt med 8% til 35.880 fuldtidspersoner. Siden 2019 har bestanden været jævnt stigende frem til seneste kvartal (2. kvartal 2023).

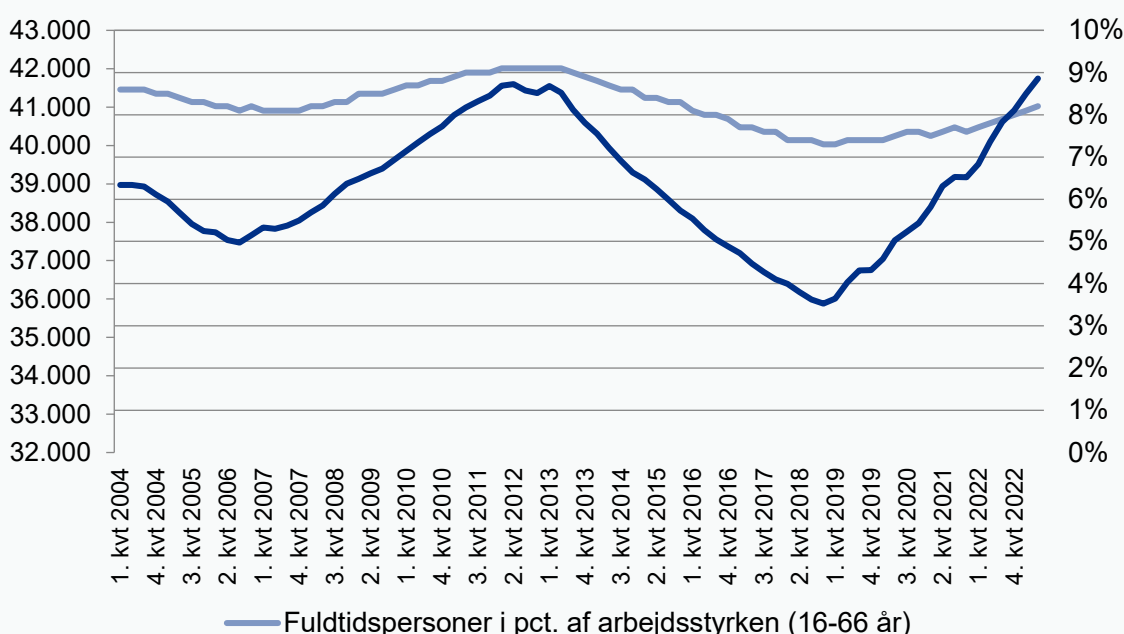
Faldet i bestanden efter 1. kvartal 2013 til ultimo 2018, sker i forlængelse af aftale om reform af førtidspension og fleksjob. Reformen havde blandt andet til formål at begrænse tilgangen til førtidspension. Samtidig blev ressourceforløb indført. Som følge af reformen skal personer under 40 år som udgangspunkt ikke tilkendes førtidspension men i stedet overgå til et individuelt tilrettelagt ressourceforløb, mens

personer over 40 år i udgangspunktet skal igennem et eller flere¹ ressourceforløb forud for en eventuel tilkendelse af førtidspension.

Førtidspensionister som andel af arbejdsstyrken følger samme, overordnede udvikling som antallet af fuldtidspersoner. I den betragtede periode er arbejdsstyrken imidlertid vokset, og førtidspensionisters andel af arbejdsstyrken er lavere (8,2%) i 2. kvartal 2023 end umiddelbart før reformen (9,1%) i 4. kvartal 2012.

Figur 0.1

Bestand af førtidspensionister (fuldtidspersoner) og fuldtidspersoner i pct. af arbejdsstyrken (16-66 år) i Østjylland

Anm.: Antal fuldtidspersoner er antal personer omregnet til fuldtidspersoner ved hjælp af den gennemsnitlige varighed på den valgte ydelse inden for den viste periode. Arbejdsstyrken er defineret som personer i alderen 16-66 år med tilknytning til arbejdsmarkedet.

Kilde: [Antal personer og fuldtidspersoner på førtidspension \(jobindsats.dk\)](#) og egne beregninger.

I perioden 1. kvartal 2004 til 2. kvartal 2023 er antallet af førtidspensionister (fuldtidspersoner), jævnfør tabel 0.1, steget med 2.777 i Østjylland, hvilket er en stigning på 7%. I hele landet er de tilsvarende tal et fald på 21.963 fuldtidspersoner svarende til 8,4%.

Der er betydelige forskelle i udviklingen på tværs af de østjyske kommuner, hvilket skal ses i sammenhæng med den underlæggende befolkningsudvikling i perioden.

Det fremgår dog af tabel 0.2, at antallet af førtidspensionister, angivet som procent af arbejdsstyrken, varierer betydeligt på tværs af de østjyske kommuner. Der er

¹ Personer mellem 40 og 50 år kan modtage flere ressourceforløb af varighed 1-3 år, dog med maksimal samlet varighed på 5 år. Personer over 50 år kan kun modtage flere ressourceforløb, hvis de selv ønsker det.

kommuner, som har en andel, der er cirka dobbelt så stor som andelen i de kommuner, der har den laveste andel. Kommunernes rammevilkår har naturligvis betydning for antallet af førtidspensionister relativt til arbejdsstyrken.

Tabel 0.1

Antal fuldtidspersoner på førtidspension i Østjylland

	1. kv. 2004	2. kv. 2023	Udvikling 1. kv. 2004 - 2. kv. 2023
Hele landet	261.251	239.288	-21.963
RAR Østjylland	38.968	41.745	2.777
Favrskov	1.662	1.425	-237
Hedensted	1.546	1.482	-64
Horsens	3.650	4.447	797
Norddjurs	2.138	2.015	-123
Odder	776	835	59
Randers	5.122	4.769	-353
Samsø	249	161	-88
Silkeborg	3.347	3.724	377
Skanderborg	2.052	1.874	-178
Syddjurs	1.599	1.618	19
Viborg	4.395	4.727	332
Aarhus	12.431	14.668	2.237

Tabel 0.2

Fuldtidspersoner på førtidspension i procent af arbejdsstyrken i Østjylland

	1. kv. 2004	2. kv. 2023	Udvikling 1. kv. 2004 - 2. kv. 2023, procentpoint
Hele landet	9,4%	8,1%	-1,3
RAR Østjylland	8,6%	8,2%	-0,4
Favrskov	7,6%	5,7%	-1,9
Hedensted	6,7%	6,1%	-0,6
Horsens	9,3%	9,3%	0,0
Norddjurs	12,7%	11,8%	-0,9
Odder	7,2%	7,5%	0,3
Randers	10,5%	9,8%	-0,7
Samsø	13,0%	10,2%	-2,8
Silkeborg	7,6%	7,6%	0,0
Skanderborg	7,3%	5,8%	-1,5
Syddjurs	7,9%	8,0%	0,1
Viborg	9,5%	10,0%	0,5
Aarhus	8,1%	7,8%	-0,3

Anm.: Antal fuldtidspersoner er antal personer omregnet til fuldtidspersoner ved hjælp af den gennemsnitlige varighed på den valgte ydelse inden for den viste periode. Arbejdsstyrken er defineret som personer i alderen 16-66 år med tilknytning til arbejdsmarkedet.

Kilde: [Antal personer og fuldtidspersoner på førtidspension \(jobindsats.dk\)](#) og egne beregninger.

Betydelig stigning i tilgangen til førtidspension

Reformen af førtidspension og fleksjob i 2013 medførte, at tilgangen til førtidspension faldt i den efterfølgende periode. Mens antallet af tilkendelser var relativt stabilt med et gennemsnit på 796 personer pr. kvartal i perioden 2004 til 2012, var antallet af tilkendelser i 3. kvartal 2013 på 241, jævnfør figur 0.2.

I takt med at de nye regler og ordninger modnedes, steg tilgangen igen, indtil den omkring 2019 nåede niveauet fra før reformen. Udviklingen fra 2020 skal ses i sammenhæng med seniorpension, der trådte i kraft 1. januar 2020. Seniorpension tilbyder personer med op til seks år til folkepensionsalderen en lempeligere exitrute fra arbejdsmarkedet sammenlignet med førtidspension. Endvidere kan udviklingen være påvirket af covid-19, der kom til Danmark i første kvartal 2020. Udviklingen i perioden afspejler derfor ikke nødvendigvis en tilbagevending til niveauet før reformen.

Det gælder desuden, at der i løbet af perioden 2004 til 2022 har været flere ændringer i folkepensionsalderen, hvilket, alt andet lige, har betydning for målgruppens størrelse.

Efter en periode fra 2020 med høj – men relativt stabil – tilgang, har tilgangen de seneste tre opgjorte kvartaler, 4. kvartal 2022 - 2. kvartal 2023, været ekstraordinært høj med et gennemsnit pr. kvartal på 1.002 personer. Sammenlignet med perioden 1. kvartal 2020 – 3. kvartal 2022 er det en stigning i tilgangen pr. kvartal på 40%.

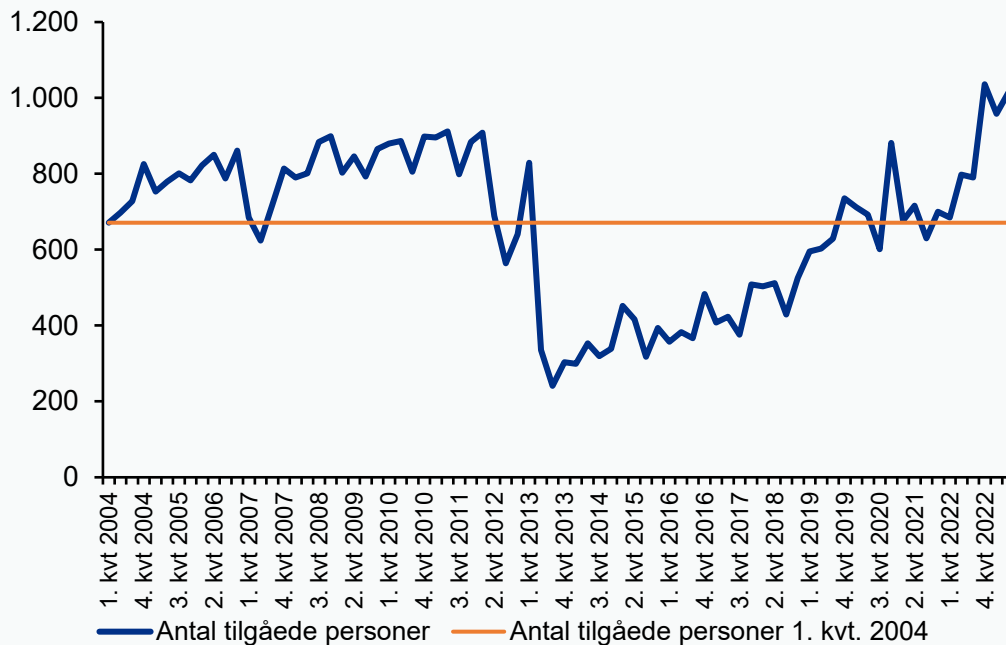
Der skønnes på baggrund af udviklingen, som fremgår af figur 0.2, ikke umiddelbart at være en sammenhæng mellem tilgang til førtidspension og konjunkturer. Ses der bort fra de seneste tre kvartaler, er der to perioder, hvor tilgangen reelt afviger fra den gennemsnitlige tilgang. Det gælder perioden 1. til 2. kvartal 2007, hvor der observeres et markant fald i tilgangen til førtidspension. Det kan skyldes, at kommunerne havde travlt med sammenlægning i forbindelse med kommunalreformen, der trådte i kraft januar 2007. Anden periode ligger efter reformen af førtidspension fra januar 2013.

Der observeres desuden en relativ høj tilgang til førtidspension i 4. kvartal 2019, hvilket kan have en sammenhæng med seniorpensionen, der indførtes det følgende kvartal.

Det fremgår, at tilgangen til førtidspension var relativt flad i 10-års-perioden 2004 til 2012. En periode, der ellers dækker over ret markante konjunkturudsving. En afvisning af en egentlig sammenhæng vil dog kræve yderligere analyse.

Figur 0.2

Tilgang til førtidspension (antal personer) pr. kvartal i Østjylland

Anm.: Antal tilgåede personer viser antal unikke personer, der inden for den valgte periode for første gang får bevilliget førtidspension og efterfølgende får udbetalt ydelse (førtidspension).

Kilde: [Tilgang til førtidspension \(jobindsats.dk\)](https://jobindsats.dk) og egne beregninger.

Jævnfør tabel 0.3 ligger den gennemsnitlige tilgang pr. kvartal på landsplan i perioden 1. kvartal 2004 – 4. kvartal 2012 på 4.257 personer. I seneste rullende år (3. kvartal 2022 – 2. kvartal 2023) var tilgangen pr. kvartal 5.487 personer, hvilket er 29% højere end før reformen. De tilsvarende tal for Østjylland er et gennemsnit pr. kvartal på 796 personer før reformen og 949 personer seneste rullende år, hvilket er 19% højere end før reformen.

I 2. kvartal 2023 var tilgangen på landsplan på 5.907 personer, mens den i Østjylland var 1.013 personer.

Tabel 0.3

Gennemsnitlig tilgang til førtidspension pr. kvartal i Østjylland

	Før reform af førtidspension og fleksjob	Seneste rullende år	Seneste kvartal
	1. kv. 2004 - 4. kv. 2012	3. kv. 2022 - 2. kv. 2023	2. kv. 2023
Hele landet	4.257	5.482	5.900
RAR Østjylland	796	949	1.013
Favrskov	34	30	40
Hedensted	28	25	37
Horsens	69	100	115
Norrdjurs	27	51	66
Odder	16	13	17
Randers	92	115	126
Samsø	3	4	4
Silkeborg	51	115	106
Skanderborg	34	46	55
Syddjurs	36	30	30
Viborg	69	121	154
Aarhus	338	300	263

Anm.: Antal tilgæede personer viser antal unikke personer, der inden for den valgte periode for første gang får bevilliget førtidspension og efterfølgende får udbetalt ydelse (førtidspension).

Kilde: [Tilgang til førtidspension \(jobindsats.dk\)](#) og egne beregninger.

Stigning i tilkendelser hvor hoveddiagnosen er psykiske lidelser

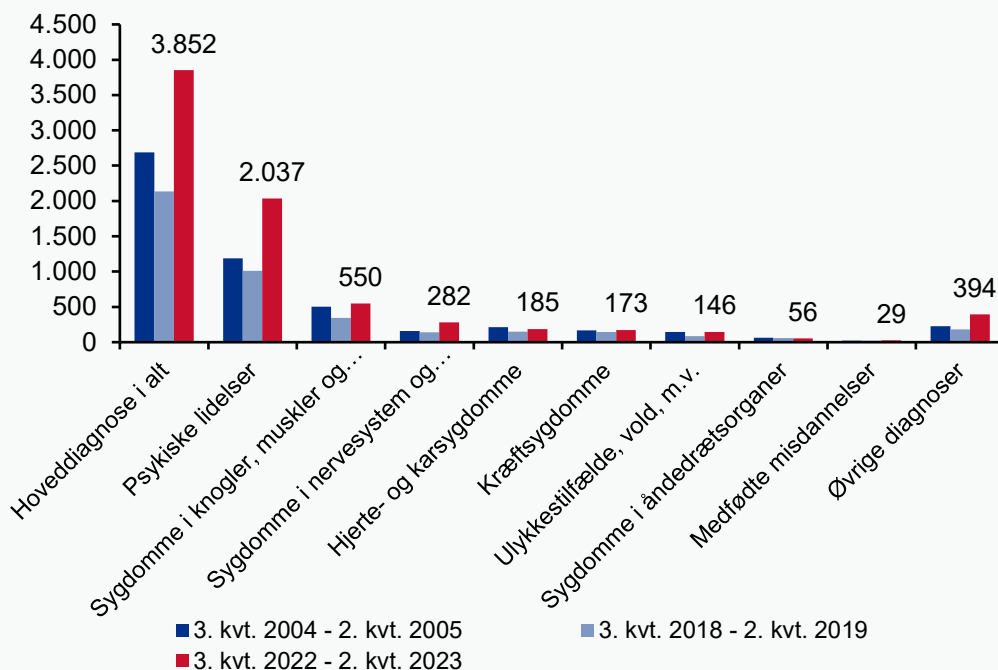
De fleste tilkendelser sker på baggrund af hoveddiagnosen psykiske lidelser i både 2004-2005, 2018-2019 og 2022-2023, jævnfør figur 0.3. Antallet, der tilkendes førtidspension med hoveddiagnosen psykiske lidelser, er steget betydeligt i perioden. Af 3.854 tilkendelser seneste rullende år (3. kvartal 2022 – 2. kvartal 2023) var lidt over halvdelen (2.037) på hoveddiagnosen psykiske lidelser.

Det bemærkes, at tilkendelser opgjort i figur 0.3 afviger fra tilgangen opgjort ovenfor i figur 0.2. Det skyldes, at tilkendelser tager udgangspunkt i manuelle indberetninger fra kommunerne, mens tilgang tager udgangspunkt i observerede udbetalinger. Der kan desuden være en tidsmæssig forskydning mellem målingerne.

Det bemærkes i øvrigt, at når personer tilkendes førtidspension, sker det på baggrund af en individuel helhedsvurdering. Hoveddiagnosen er således kun et udtryk for en del af årsagen til førtidspension.

Figur 0.3

Tilkendelser af førtidspension fordelt på hoveddiagnose i Østjylland - rullende år

Tabel 0.4

Tilkendelser af førtidspension fordelt på hoveddiagnose i Østjylland

	Gennemsnit pr. kvartal i perioden		Ændring i procent	Andel af forskel, procent
	3. kv. 2019 - 2. kv. 2022	3. kv. 2022 - 2. kv. 2023		
Psykiske lidelser	365	509	39%	53%
Sygdomme i knogler, muskler og bindevæv	115	138	20%	9%
Hjerte- og karsygdomme	35	46	34%	4%
Sygdomme i nervesystem og sanseorgan	43	71	63%	10%
Kræftsygdomme	35	43	23%	3%
Sygdomme i åndedrætsorganer	12	14	14%	1%
Medfødte misdannelser	9	7	-23%	-1%
Ulykkestilfælde, vold, m.v.	24	37	54%	5%
Øvrige diagnoser	55	99	78%	16%
Hoveddiagnose i alt	694	963	39%	100%

Anm.: Opgørelserne herover afviger fra tilgangen. Det skyldes, at tilkendelser tager udgangspunkt i manuelle indberetninger fra kommunerne, mens tilgang tager udgangspunkt i observerede udbetalinger.

Kilde: Kommunernes indberetning af førtidspensionssager til STAR og til Ankestyrelsen. [Kommunale nytilkendelser af førtidspension fordelt på hoveddiagnose \(jobindsats.dk\)](#) og egne beregninger.

Det fremgår af tabel 0.5, at fordelingen af tilkendelser på hoveddiagnose i Østjylland ligger meget tæt på fordelingen på landsplan. Blandt kommunerne i Østjylland er der imidlertid nogen variation. Eksempelvis er psykiske lidelser hoveddiagnosen

ved 42% af tilkendelserne i Favrskov Kommune, mens det er 60% i Syddjurs Kommune. Tilsvarende er sygdomme i knogler, muskler og bindevæv hoveddiagnosen ved 7% af tilkendelserne i Syddjurs Kommune og 21% i Skanderborg Kommune.

Tabel 0.5

Tilkendelser af førtidspension i Østjylland fordelt på hoveddiagnose (andel af alle tilkendelser) - Seneste rullende år, 3. kvartal 2022 – 2. kvartal 2023

	Psykkiske lidelser	Sygdomme i knogler, muskler og bindevæv	Hjerte- og kar-sygdomme	Sygdomme i nervesystem og sanseorgan	Kræft-sygdomme	Sygdomme i ånde-drætsor-ganer	Medfødte misdan-nelser	Ulykkes-tilfælde, vold, m.v.	Øvrige di-agnoser	Hoveddi-agnose i alt
Hele landet	51%	17%	5%	7%	5%	2%	1%	3%	10%	100%
RAR Østjyl-land	53%	14%	5%	7%	4%	1%	1%	4%	10%	100%
Favrskov	42%	12%	6%	7%	9%	3%		3%	16%	100%
Hedensted	48%	17%	7%	9%	11%		3%			100%
Horsens	50%	11%	5%	5%	3%	2%	1%	3%	20%	100%
Norddjurs	58%	11%	5%	4%	3%				17%	100%
Odder									100%	100%
Randers	47%	18%	10%	6%	5%	1%	1%	3%	9%	100%
Samsø	53%									100%
Silkeborg	55%	13%	6%	4%	7%	2%		7%	6%	100%
Skanderborg	47%	21%	6%	8%	5%	2%		5%	7%	100%
Syddjurs	60%	7%	3%	11%	3%		3%		10%	100%
Viborg	55%	16%	3%	13%	3%	1%	1%	6%	3%	100%
Aarhus	58%	15%	3%	8%	4%	1%	1%	4%	6%	100%

Kilde: [Kommunale nytilkendelser af førtidspension fordelt på hoveddiagnose \(jobindsats.dk\)](#) og egne beregninger.

Ændringen i tilgang er relativt jævnt fordelt på alder

Den aktuelt høje tilgang er aldersmæssigt bredt funderet og kan ikke tilskrives enkelte aldersgrupper. Tilgangen stiger generelt i de opgjorte aldersgrupper henholdsvis under 40 år, 40 til 59 år samt 60+ år, jævnfør figur 0.4.

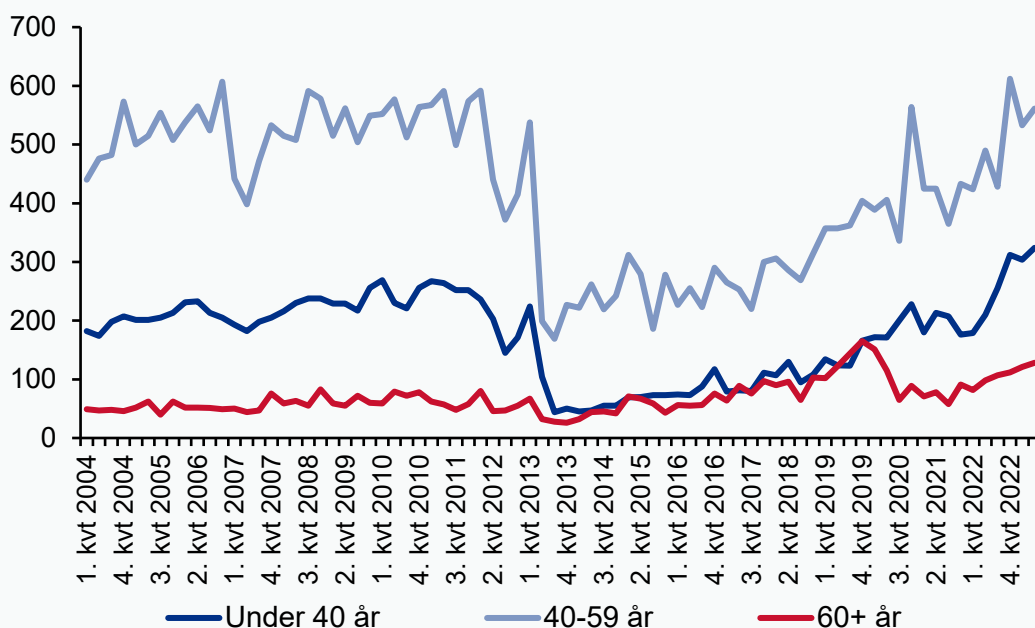
Tilgangen til førtidspension er generelt stigende med alderen indtil personer under 60 år, hvor tilgangen aftager. Det skyldes formentligt, at personer i aldersgruppen 60+ år har alternative tilbagetrækningsmuligheder. Aldersgrupperne i figur 0.4 afspejler varierende regler i forhold til førtidspension og ressourceforløb.²

² Personer under 40 år kan i udgangspunktet ikke tilkendes førtidspension, og der er ingen øvre grænse for antal ressourceforløb eller samlet varighed af disse. Personer under 40 år kan dog i særlige tilfælde tilkendes førtidspension. Personer i alderen 40-50 år kan modtage ét eller flere ressourceforløb dog med maksimal samlet varighed af fem år. Personer over 50 år kan i udgangspunktet maksimalt modtage ét ressourceforløb. Et ressourceforløb skal have varighed af mindst 1 år og maksimalt 3 år.

Kurven for de 60+ årige følger indtil ultimo 2019 samme udvikling som de to øvrige aldersgrupper, hvorefter udviklingen vender. Faldet blandt de 60+ årige sker samtidig med indførslen af seniorpension.

Figur 0.4

Antal tilgæede personer til førtidspension i Østjylland fordelt på aldersgrupper

Anm.: Antal tilgæede personer viser antal unikke personer, der inden for den valgte periode for første gang får bevilliget førtidspension og efterfølgende får udbetalt ydelse (førtidspension).

Kilde: [Tilgang til førtidspension \(jobindsats.dk\)](https://jobindsats.dk) og egne beregninger.

Figur 0.5 viser forskellen i tilgang mellem de to seneste rullende år fordelt på aldersgrupper. Det fremgår, som forventeligt, at tilgangen er stigende med alderen. Figuren illustrerer, at den øgede tilgang er aldersmæssigt bredt funderet.

I perioden 2018 til 2022 steg folkepensionsalderen fra 65 til 67 år. Det øger, alt andet lige, målgruppen for førtidspension. Stigningen i folkepensionsalderen lader dog ikke til at spille en væsentlig rolle i forhold til den aktuelle udvikling, idet personer over 65 år kun udgør en lille andel af den samlede ændring, jævnfør figur 0.5. Forklaringen på dette kan være, at alternative tilbagetrækningsordninger er blevet indført siden 2020, herunder seniorpension og tidlig pension, hvilket tilbyder en nemmere vej ind i varig tilbagetrækning for personer op til folkepensionsalderen.

Praksiseksempel

Jobcenter Hedensteds Ungeenhed har haft et projekt støttet af den A.P Møllerske støttefond, ved navn '**Lønmotiverende Indsats**'. Her etablerede man **ansættelser med løntilskud til unge mellem 18-30 år**, med andre udfordringer end ledighed, som man tidligere typisk havde givet andre tilbud først, som fx en virksomhedspraktik.

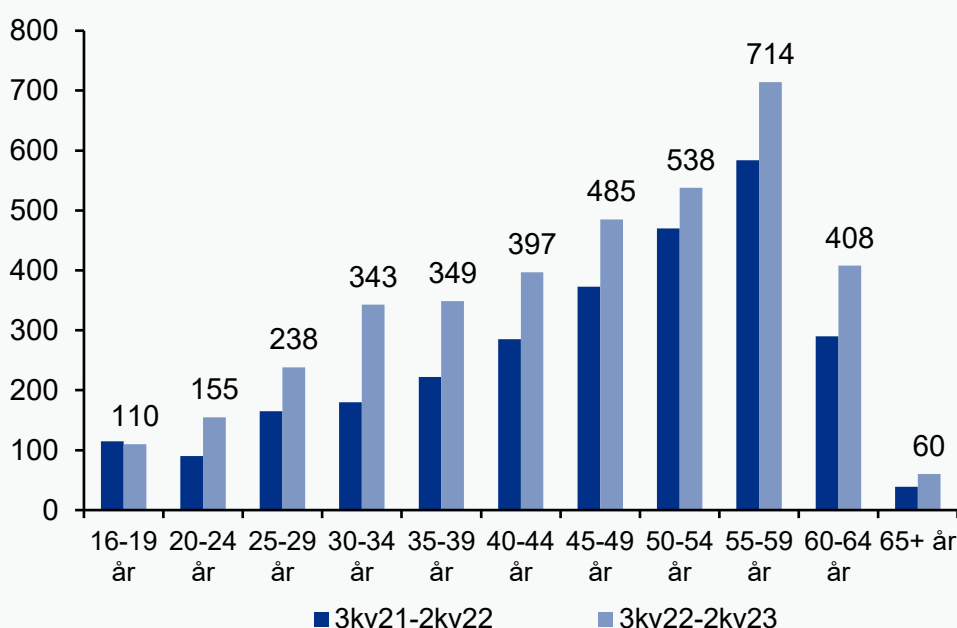
Her var det afgørende at de unge oplevede at få **løn for deres bidrag** og at være en del af en arbejdsplads og at **få en arbejdsidentitet**. På den måde blev der skabt et **økonomisk og personligt incitament for at indgå på en arbejdsplads** og ved at søge mod et ordinært arbejde eller uddannelse, **frem for eksempelvis en førtidspension**.

Størstedelen af de unge der deltog i projektet, gik i ordinær beskæftigelse, så nu har Jobcenter Hedensteds Ungeenhed etableret det som fast praksis at bruge ansættelser med løntilskud mere i arbejdet med unge længere fra arbejdsmarkedet.

Pia Hermanstad, Chef for Ungeenheden, Jobcenter Hedensted.

Figur 0.5

Tilgang til førtidspension i de to seneste rullende år i Østjylland

Anm.: Antal tilgæede personer viser antal unikke personer, der inden for den valgte periode for første gang får bevilliget førtidspension og efterfølgende får udbetalt ydelse (førtidspension).

Kilde: [Tilgang til førtidspension \(jobindsats.dk\)](#) og egne beregninger.

I hele landet er 27% af personerne, der er tilgået førtidspension i perioden 3. kvartal 2022 – 2. kvartal 2023, under 40 år. I Østjylland er andelen 31%. Blandt personer under 40 år, der tilgår førtidspension, er der flest i aldersgruppen 30-39 år. Det er også i denne aldersgruppe, der har været den største stigning. Tilgang fordelt på aldersgrupper fremgår af tabel 0.6 og tabel 0.7.

Tabel 0.6**Antal tilgæede personer fordelt på aldersgrupper – seneste rullende år, 3. kvartal 2022 – 2. kvartal 2023 - Østjylland**

	Under 40 år	40-59 år	60+ år
Hele landet	5.899	12.880	3.149
RAR Østjylland	1.195	2.134	468
Favrskov	28	66	24
Hedensted	34	57	8
Horsens	128	235	38
Norrdjurs	65	112	26
Odder	15	32	4
Randers	115	276	67
Samsø		5	4
Silkeborg	179	228	52
Skanderborg	44	119	20
Syddjurs	48	57	15
Viborg	173	261	49
Aarhus	365	681	155

Tabel 0.7**Aldersgrupperes andele af tilgæede personer - seneste rullende år 3. kvartal 2022 – 2. kvartal 2023 - Østjylland**

	Under 40 år	40-59 år	60+ år
Hele landet	27%	59%	14%
RAR Østjylland	31%	56%	12%
Favrskov	24%	56%	20%
Hedensted	34%	58%	8%
Horsens	32%	59%	9%
Norrdjurs	32%	55%	13%
Odder	29%	63%	8%
Randers	25%	60%	15%
Samsø	0%	56%	44%
Silkeborg	39%	50%	11%
Skanderborg	24%	65%	11%
Syddjurs	40%	48%	13%
Viborg	36%	54%	10%
Aarhus	30%	57%	13%

Anm.: Antal tilgæede personer viser antal unikke personer, der inden for den valgte periode for første gang får bevilliget førtidspension og efterfølgende får udbetalt ydelse (førtidspension).

Kilde: [Tilgang til førtidspension \(jobindsats.dk\)](#) og egne beregninger

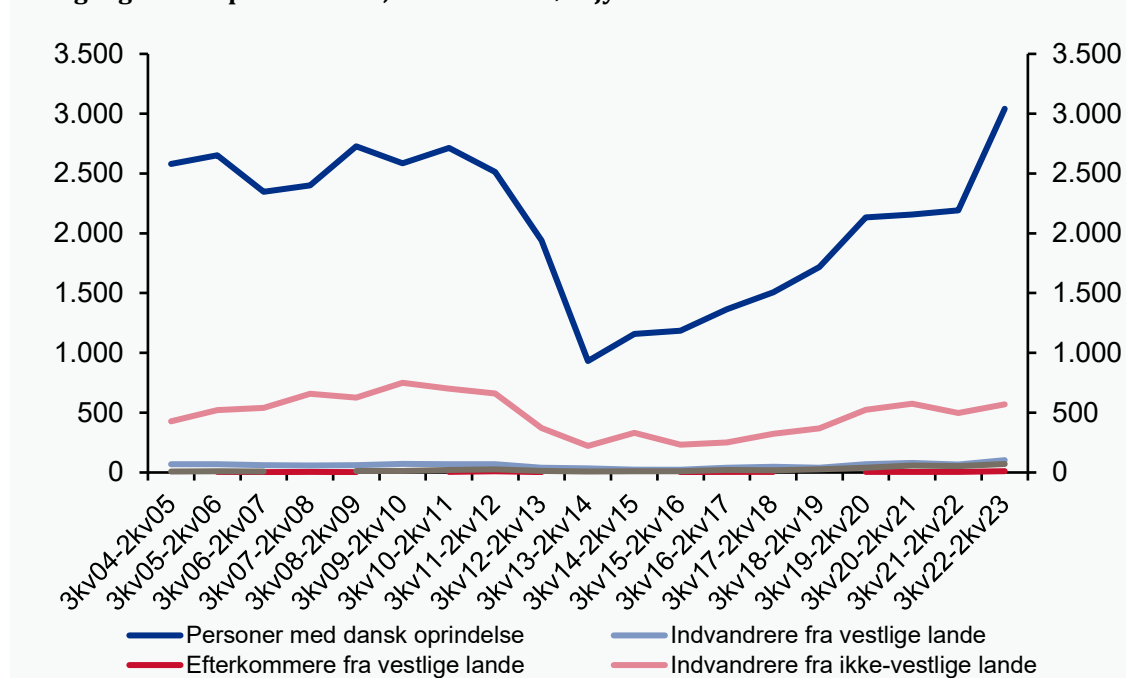
Personer med dansk oprindelse udgør størstedelen af tilgangen

Personer med dansk oprindelse og indvandrere fra ikke-vestlige lande udgør tilsammen 95% af tilgangen til førtidspension i perioden 3. kvartal 2022 – 2. kvartal

2023, jævnfør figur 0.6. Personer med dansk oprindelse udgør langt størstedelen (80%), mens 15% er indvandrere fra ikke-vestlige lande. Fra reformen og frem til seneste rullende år er tilgangen (procentuelt) steget mere for personer med dansk oprindelse end for indvandrere fra ikke-vestlige lande. Dette gælder også for udviklingen seneste rullende år sammenlignet med de foregående 12 måneder.

Figur 0.6

Tilgang fordelt på herkomst, rullende år - Østjylland

Anm.: Antal tilgæede personer viser antal unikke personer, der inden for den valgte periode for første gang får bevilliget førtidspension og efterfølgende får udbetalt ydelse (førtidspension).

Kilde: [Tilgang til førtidspension \(jobindsats.dk\)](https://jobindsats.dk) og egne beregninger.

På landsplan er 79% af tilgangen personer med dansk oprindelse, hvilket er tæt på de 80% i Østjylland. Indvandrere fra ikke-vestlige lande udgør 17% af tilgangen på landsplan og 15% i Østjylland.

Tabel 0.8

Antal tilgæede personer fordelt på herkomst - seneste rullende år, 3. kvartal 2022 – 2. kvartal 2023 - Østjylland

	Personer med dansk oprindelse	Indvandrere fra vestlige lande	Efterkommere fra vestlige lande	Indvandrere fra ikke-vestlige lande	Efterkommere fra ikke-vestlige lande	Herkomst i alt
Hele landet	17.365	544	43	3.643	333	21.928
RAR Østjylland	3.041	103	11	571	71	3.797
Favrskov	109			7		118
Hedensted	85	5		8		100
Horsens	325	14		51	9	401
Norrdjurs	178	8	3	13		203
Odder	47	3		3		53
Randers	386	7		59	5	458
Samsø	14					15
Silkeborg	403	10		40	5	459
Skanderborg	164	3		15	3	185
Syddjurs	112			7		120
Viborg	439	10		31	3	484
Aarhus	779	42		336	42	1.201

Anm.: Antal tilgæede personer viser antal unikke personer, der inden for den valgte periode for første gang får bevilliget førtidspension og efterfølgende får udbetalt ydelse (førtidspension).

Kilde: [Tilgang til førtidspension \(jobindsats.dk\)](#) og egne beregninger.

Flere tilkendelser til førtidspension og fald i afslagsprocenten

En mulig forklaring på det højere antal tilkendelser kan være, at kommunerne aktuelt er mere tilbøjelige til at godkende ansøgninger. Bevæggrundene for dette kunne være flere og tæller fx efterslæb efter covid-19, flere ansøgninger, generelt øget ressourceallokering/opprioritering af området, kommuneincitament til at få de svageste væk fra de midlertidige ordninger inden jobcenterreformen m.v., afklaringsret.

Tabel 0.9 viser antallet af tilkendelser og afslag pr. kvartal i perioderne 3. kvartal 2019 – 2. kvartal 2022 og 3. kvartal 2022 – 2. kvartal 2023. Det fremgår, at der i den forudgående periode var en gennemsnitlig afslagsrate (afslag som andel af afsluttede sager) på 3,6%, mens andelen af afslag var 2,2% i seneste rullende år.

Havde afslagsraten i seneste rullende år været 3,6%, ligesom i den foregående periode, ville det betyde, at 13 personer færre pr. kvartal ville have fået tilkendt førtidspension. Ændringen i afslagsraten kan således ikke væsentligt forklare ændringer i antallet af tilkendelser.

Ovenstående skal dog tolkes med varsomhed. Der er generelt usikkerhed i tallene for tilkendelser og afslag. Det skyldes, at det påhviler kommunerne selv at indberette tilkendelser og afslag.

Det fremgår af tabel 0.9, at antallet af behandlede sager pr. kvartal er steget med 39% i seneste rullende år sammenlignet med den foregående periode. Sammenholdt med de generelt bredt funderede tilkendelser, set i de forrige afsnit, kan det pege på, at kommunerne har øget sagsbehandlingen på området generelt.

Afslagsraten i de Østjyske kommuner varierer betydeligt, jævnfør tabel 0.10.

Tabel 0.9

Tilkendelser og afslag til førtidspension, gennemsnit pr. kvartal - Østjylland

	3. kvartal 2019 - 2. kvartal 2022	3. kvartal 2022 - 2. kvartal 2023
Antal tilkendelser	694	963
Antal afslag	26	22
I alt	720	985
Andel afslag, procent	3,6%	2,2%

Tabel 0.10

Tilkendelser og afslag til førtidspension – seneste rullende år, 3. kvartal 2022 – 2. kvartal 2023 - Østjylland

	Antal tilkendelser	Antal afslag	I alt	Andel afslag, procent
Hele landet	19.461	631	20.092	3,1%
RAR Østjylland	3.852	86	3.938	2,2%
Favrskov	119	13	132	9,8%
Hedensted	102	11	113	9,7%
Horsens	447	9	456	2,0%
Norddjurs	224		224	0,0%
Odder	61	3	64	4,7%
Randers	498	15	513	2,9%
Samsø	15		15	0,0%
Silkeborg	456	6	462	1,3%
Skanderborg	175	5	180	2,8%
Syddjurs	117	12	129	9,3%
Viborg	445	4	449	0,9%
Aarhus	1.193	7	1.200	0,6%

Anm.: Opgørelserne herover kan afvige fra opgørelser af tilgang. Det skyldes, at tilkendelser tager udgangspunkt i manuelle indberetninger fra kommunerne, mens tilgang tager udgangspunkt i observerede udbetalinger.

Kilde: Kommunernes indberetning af førtidspensionssager til STAR og til Ankestyrelsen. [Kommunale nytilkendelser af førtidspension fordelt på hoveddiagnose \(jobindsats.dk\)](#) og egne beregninger.

Praksiseksempel

Jobcenter Herning har i flere år haft en nysgerrighed på egen praksis på førtidspensionsområdet og har i den forbindelse også udviklet på deres arbejde med borgere i målgruppen. Her har de haft fokus på **at lytte mere og være nysgerrige på borgerne**. En del af det er også at spørge ind til **fritidsinteresser**.

Fritidsinteresserne ser de som en potentiel **indgang til arbejdsmarkedet**, fordi man tager udgangspunkt i noget borgeren godt kan lide at bruge tid på og bruger det som afsæt for en snak om potentielle virksomhedspraktikker eksempelvis. Her er tanken at man tager udgangspunkt i borgeren og dennes kontekst og **får skabt en vej til arbejdsmarkedet som borgeren også kan se sig selv i**.

I **'Afgørelsesteamet'** som afgør førtidspensionssager, dykker teamet ned i sagerne og **drøfter om noget kunne være gjort anderledes på vejen dertil**. Hvis de finder noget relevant, tager de det med til den **pågældende leder og sagsbehandler** og har en drøftelse om hvordan sagen kunne have været håndteret anderledes. **De samme erfaringer deles også med formændene for rehabiliteringsteams og på den måde udvikler de løbende på deres arbejde**. De kalder det **læring bagud**.

Bente Jutta Hjort, Chefkonsulent, Social- og Beskæftigelsesafdelingen, Jobcenter Herning.

Tilgang til førtidspension er bredt funderet på baggrund af ydelse forud for førtidspension

Selvom udgangspunktet for førtidspension siden 2013 har været et forudgående ressourceforløb, er der forsat andre veje ind i ordningen. Figur 0.7 angiver tilgangen til førtidspension i rullende år fra 3. kvartal 2008 til 2. kvartal 2023 fordelt på status 1 måned inden tilgang til førtidspension.

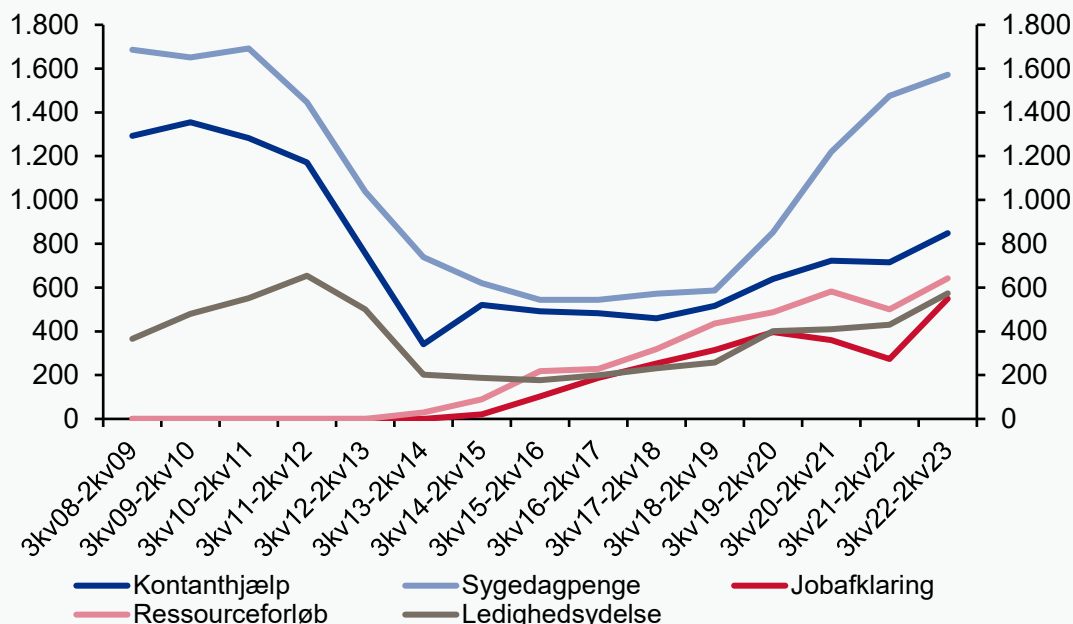
Personer, der tilgår førtidspension, kommer primært fra sygedagpenge (34%), kontanthjælp (18%), ressourceforløb (14%), jobafklaringsforløb (12%) og ledighedsydelse (12%), jævnfør tabel 0.11. Samlet tilgår 89% førtidspension fra en af de fem ordninger. Blandt personer, der kommer fra kontanthjælp, er stort set alle aktivitetsparate kontanthjælpsmodtagere.

Figur 0.7 viser, at ændringen i tilgangen fordelt på forsørgelsesgrundlag forud for førtidspension er bredt funderet på tværs af ordningerne. Seneste rullende år sammenlignet med de foregående 12 måneder er tilgangen steget fra alle fem ydelser. Procentuelt er tilgangen steget mest fra jobafklaring (101%) og ledighedsydelse (33%) efterfulgt af ressourceforløb (28%), kontanthjælp (19%) og sygedagpenge (7%).

Ud over de nævnte ydelser er der også en mindre del, der overgår til førtidspension fra uddannelseshjælp (6,0%) og fleksjob (3,6%), mens en meget lille andel overgår fra andre ydelser.

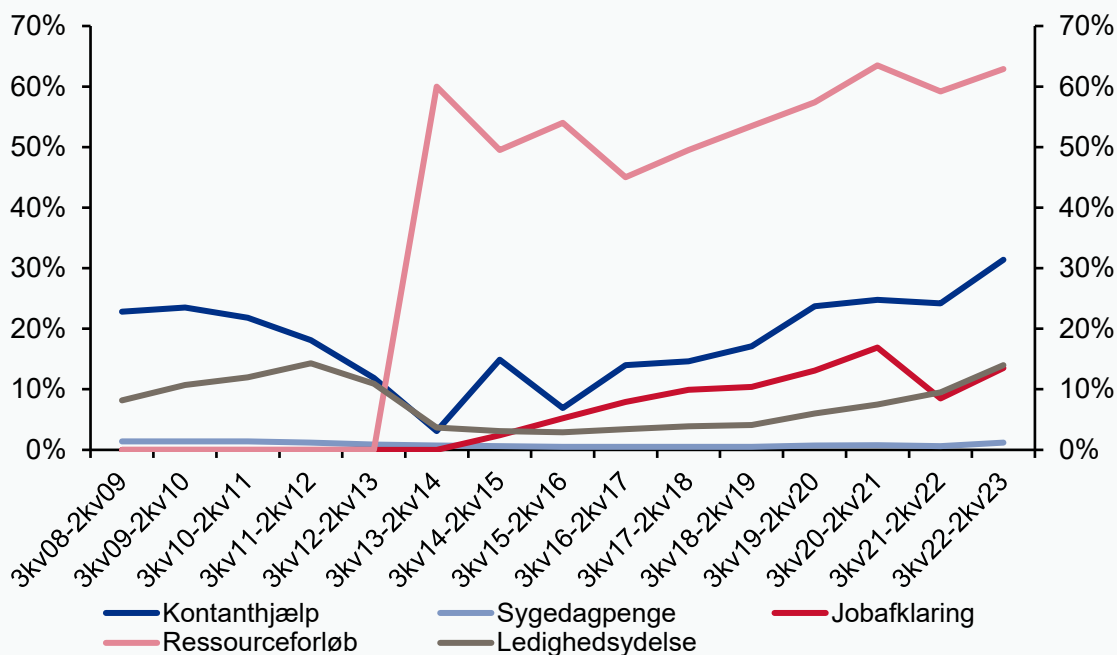
Figur 0.7

Antal afsluttede forløb for de viste ydelsesgrupper, der afsluttes til førtidspension i Østjylland – Rullende år fra 3. kvartal 2008 til 2. kvartal 2023

Figur 0.8

Andel af de afsluttede forløb for de viste ydelsesgrupper, der afsluttes til førtidspension i Østjylland – Rullende år fra 3. kvartal 2008 til 2. kvartal 2023

Anm.: Kontanthjælp i figur 0.7 dækker over aktivitetsparate kontanthjælpsmodtagere samt kontanthjælpsmodtagere med uoplyst visitationskategori. I figur 0.8 dækker kontanthjælp kun over aktivitetsparate. Andelen af forløb, der afsluttes til førtidspension, er lidt højere for kontanthjælpsmodtagere med uoplyst visitationskategori end for borgere, der er visiteret aktivitetsparat.

Kilde: [Arbejdsmarkedsstatus 1. 3. 6 og 12 mdr. efter afsluttede forløb \(jobindsats.dk\)](#) for alle de viste ydelsesgrupper og egne beregninger.

Ovenstående figur 0.8 viser, hvor stor en andel af forløbene på udvalgte ydelser, der afsluttes til førtidspension. De fem ydelser, der er medtaget i figuren, er de ydelser, hvorfra flest personer overgår til førtidspension. Som forventeligt er resourceforløb den ydelse, hvor den største andel afsluttes til førtidspension. Seneste rullende år blev 63% af de afsluttede forløb afsluttet til førtidspension.

Den næsthøjeste andel af forløb, der afsluttes til førtidspension, er for aktivitetsparate kontanthjælpsmodtagere, hvor 31% af de afsluttede forløb i seneste rullende år blev afsluttet til førtidspension. Denne andel er steget med 7 procentpoint i forhold til de foregående 12 måneder.

For jobafklaringsforløb og ledighedsydelsesforløb var andelen, der blev afsluttet til førtidspension seneste rullende år, på 14%. For jobafklaringsforløb er andelen steget med 5 procentpoint, mens den for ledighedsydelse er steget med 4 procentpoint.

Sygedagpengeforløb ligger med 1,2% af forløb afsluttet til førtidspension væsentligt under de øvrige ydelser. På grund af den store volumen på sygedagpenge er det imidlertid, jævnfør figur 0.7, den ydelse, hvorfra flest personer overgår til førtidspension. Andelen af forløb afsluttet til førtidspension er steget fra 0,6% til 1,2%.

Tabel 0.11 viser tilgangen til førtidspension *fra ydelser* i det seneste rullende år, fordelt på de syv ordninger, der fylder mest i tilgangen til førtidspension. De syv ordninger dækker mere end 99% af tilgangen fra ydelser det seneste rullende år. Tabellen kan derfor give et billede af hvilke ydelsesgrupper, borgere tilgår til førtidspension fra. Her er det værd at bemærke at der er væsentlige kommunale forskelle, som kan være relevante at dykke ned i.

Tabel 0.11

Tilgang til førtidspension fordelt på de syv ydelsesgrupper flest overgår til førtidspension fra - Østjylland - seneste rullende år, 3. kvartal 2022 - 2. kvartal 2023

	Kontant-hjælp	Sygedag-penge	Jobaf-klaring	Ressource-forløb	Ledigheds-ydelse	Uddannelses-hjælp	Fleks-job	Antal samlet
Hele landet	19%	36%	10%	17%	10%	5%	3%	26.598
RAR Østjyl-land	18%	34%	12%	14%	12%	6%	4%	4.638
Favrskov	10%	38%	8%	17%	12%	10%	6%	156
Hedensted	4%	49%	7%	13%	16%	7%	4%	152
Horsens	20%	33%	9%	12%	13%	9%	4%	502
Norrdjurs	31%	29%	8%	16%	6%	7%	3%	256
Odder	17%	30%	16%	13%	14%	6%	4%	77
Randers	13%	34%	15%	22%	11%	4%	3%	579
Samsø	0%	75%	0%	0%	25%	0%	0%	16
Silkeborg	17%	33%	13%	11%	12%	9%	5%	524
Skanderborg	6%	43%	16%	11%	13%	3%	6%	232
Syddjurs	10%	45%	10%	16%	6%	11%	2%	161
Viborg	16%	36%	13%	11%	11%	7%	6%	581
Aarhus	24%	30%	12%	13%	15%	4%	2%	1.386

Anm.: Kontanthjælp er her aktivitetsparat og uoplyst visitationskategori. På regionalt niveau overgår mere end 99% af borgerne, der overgår til førtidspension fra en ydelse, fra én af de syv ydelser, som fremgår af tabellen. Grundet diskretionering i Jobindsats er det ikke muligt at få et præcist tal for afgang til førtidspension for de ydelser, hvor meget få personer overgår til førtidspension. Med henblik på at kunne lave en procentfordeling er overgangen fra de syv ydelser sat til 100%, selvom der er en lille øvrige gruppe på cirka 1% fra andre ydelser.

Kilde: [Arbejdsmarkedsstatus 1, 3, 6 og 12 mdr. efter afsluttede forløb \(jobindsats.dk\)](#) for alle de viste ydelsesgrupper og egne beregninger..

Praksiseksempel

I Ikast-Brande Jobcenter har man et tæt samarbejde med de lokale virksomheder, som gør det muligt at arbejde arbejdsmarkedsrettet med mennesker længere fra arbejdsmarkedet.

Så længe virksomhederne er med ombord, kan de gå langt for at **skabe en tilknytning til arbejdsmarkedet for mennesker med en lille arbejdsevne**, der måske ikke ellers ville have nogen tilknytning til arbejdsmarkedet. Den gode relation til de lokale virksomheder, gør det også muligt for dem at **prioritere fleksjob frem for førtidspension i mange tilfælde**.

Specielt til mennesker under 40 år, ser de som udgangspunkt ikke en førtidspension som den rigtige løsning. Her handler det i stedet om at gå langt for at finde alternativer og om at have tålmodighed og tillid til individet, samt en **tro på at det hjælper mennesker at være en del af et arbejdsfællesskab**.

Arbejdsmarkedschef Charlotte Gye Sørensen formulerer det således,

*Vi er meget opmærksomme på, at det ikke kun handler om at få afklaret fremtidig forsørgelse eller få afsluttet forløb, **men også at have blik for at det enkelte menneske kommer videre til et indholdsrigt liv og gerne med arbejde.***

Charlotte Gye Sørensen, Arbejdsmarkeds- og borgerservicechef, Ikast-Brande Jobcenter.

Svag stigning i bestanden på ordninger med stor overgang til førtidspension

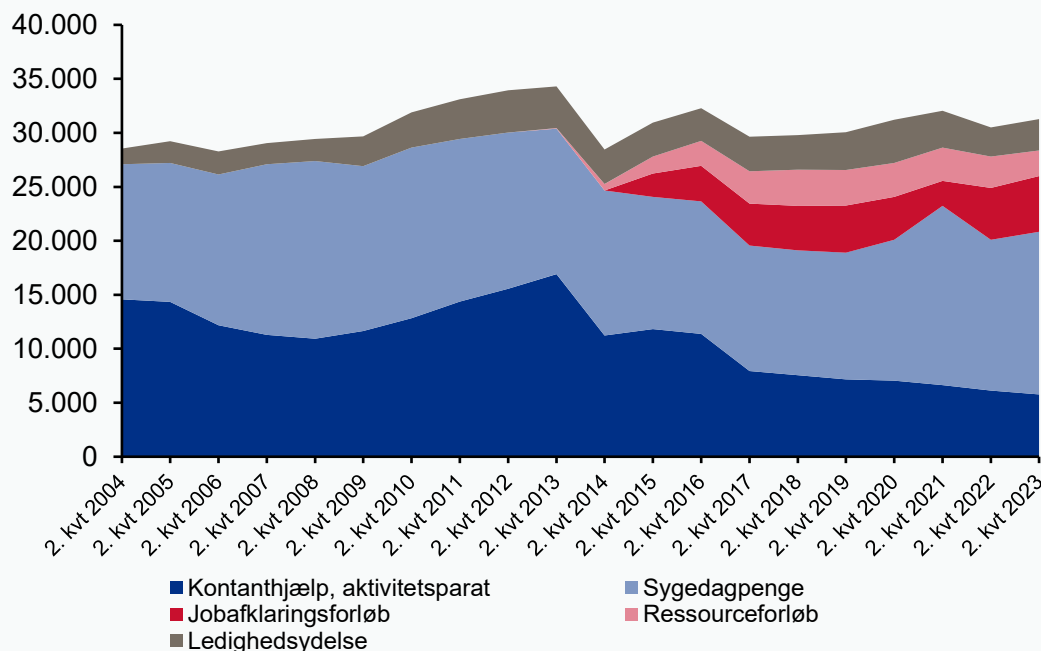
En anden mulig forklaring på den øgede tilgang de seneste kvartaler er, at flere har ansøgt om førtidspension. Der foreligger dog ikke tal for antallet af ansøgninger til førtidspension.

Ved at se på udviklingen i bestanden på de ordninger, hvorfra der er stor tilgang til førtidspension (jobafklaring, ressourceforløb, aktivitetsparate kontanthjælpsmodtagere, sygedagpengemodtagere, ledighedsydelse) er det muligt at se, om udviklingen i tilgangen kan være drevet af ændringer i den umiddelbare målgruppe.

Fra 2. kvartal 2019 til 2. kvartal 2023 har antallet af fuldtidspersoner på de fem ordninger været stabil, men svagt stigende (+4%), jævnfør figur 0.9. Samtidig med en svag stigning for ordningerne tilsammen har antallet af personer på de enkelte ordninger ændret sig. Antallet af borgere på sygedagpenge og jobafklaringsforløb er steget med henholdsvis 28% og 19%, mens antallet er faldet for ressourceforløb (-28%), aktivitetsparate kontanthjælpsmodtagere (-19%) og ledighedsydelse (-17%).

Figur 0.9

Samlet bestand (fuldtidspersoner) for ordninger med stor tilgang til førtidspension, 2. kvartal i året, Østjylland

Anm.: Antal fuldtidspersoner er antal personer omregnet til fuldtidspersoner ved hjælp af den gennemsnitlige varighed på den valgte ydelse inden for den viste periode.

Kilde: [Antal personer og fuldtidspersoner \(jobindsats.dk\)](#) og [Antal personer og fuldtidspersoner \(jobindsats.dk\)](#).

Færre 60-66 årige på tilbagetrækningsydelser og markant ændret ydelsessammensætning

Antallet af østjyder i alderen 60-66 år, som modtager en ydelse under en af de tilgængelige tilbagetrækningsordninger, er faldet markant. Samtidig har sammensætningen af de benyttede tilbagetrækningsordninger ændret sig.

I 2. kvartal 2010 modtog 49.508 østjyder i alderen 60-66 år en tilbagetrækningsydelse – herunder også førtidspension. I 2. kvartal 2023 var dette antal faldet til 24.969, hvilket svarer til en nedgang på 50%.

Som det fremgår af figur 0.10 er antallet af folkepensionister faldet i takt med at folkepensionsalderen er blevet hævet. Fra 2022 er folkepensionsalderen 67 år, og efter 2022 er der derfor ikke længere folkepensionister i alderen 60-66 år. Efterlønsalderen er ligeledes blevet hævet, og antallet af efterlønsmodtagere i alderen 60-66 år er faldet. I 2. kvartal 2023 er der dog stadig 6.300 efterlønsmodtagere i Østjylland.

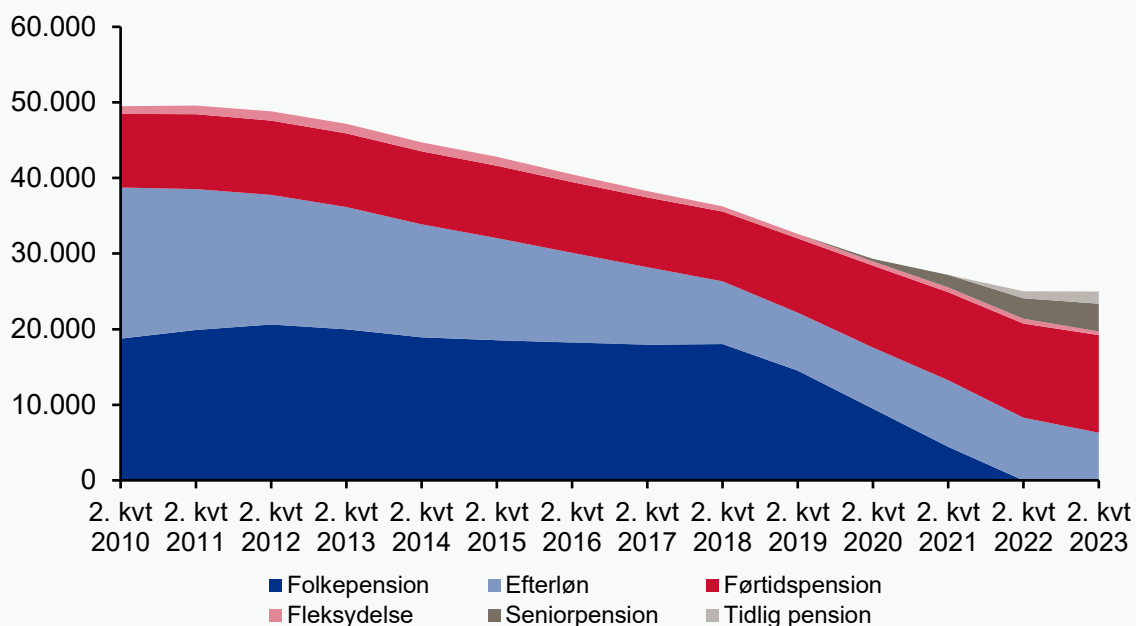
Som følge af nedgangen i antallet af folkepensionister og efterlønsmodtagere er andre tilbagetrækningsordninger kommet til at fylde relativt mere, og nye ordninger er kommet til – seniorpension fra 2020 og tidlig pension fra 2022.

I 2. kvartal 2010 var der i Østjylland 9.741 førtidspensionister i alderen 60-66 år, hvilket svarede til 20% af de 60-66 årige på en tilbagetrækningsydelse. I 2. kvartal

2023 var der 12.930 førtidspensionister (60-66 år), hvilket svarede til 52% af de 60-66 årige på en tilbagetrækningsydelse.

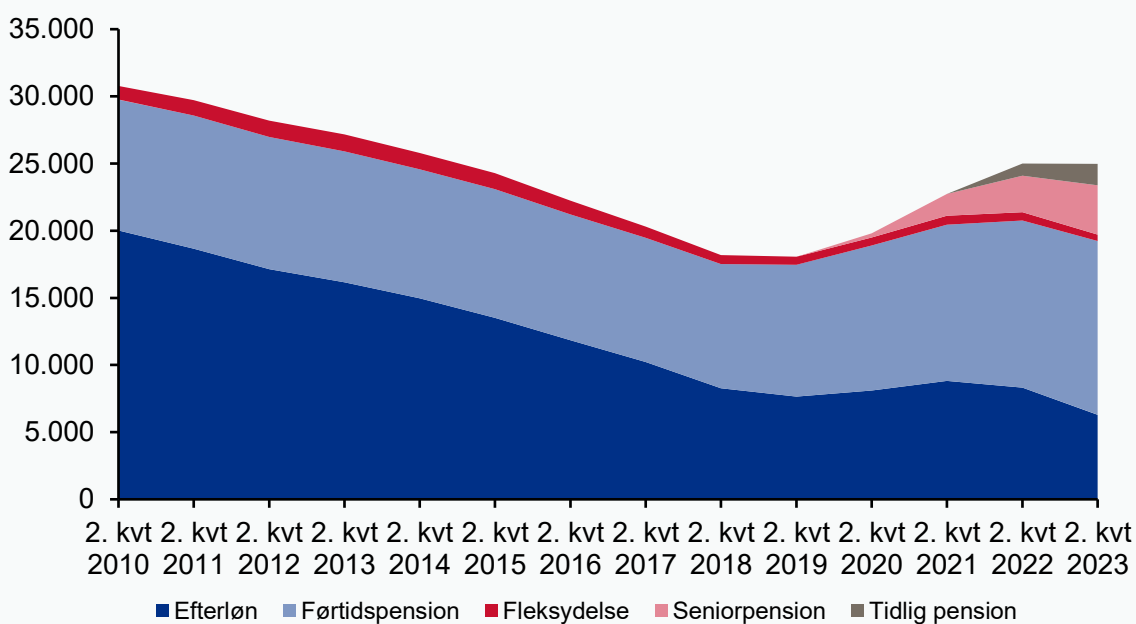
Figur 0.10

60-66 årige fordelt på tilbagetrækningsydelser, 2. kvartal i året - Østjylland

Figur 0.11

60-66 årige fordelt på tilbagetrækningsydelser (ekskl. Folkepension), 2. kvartal i året - Østjylland

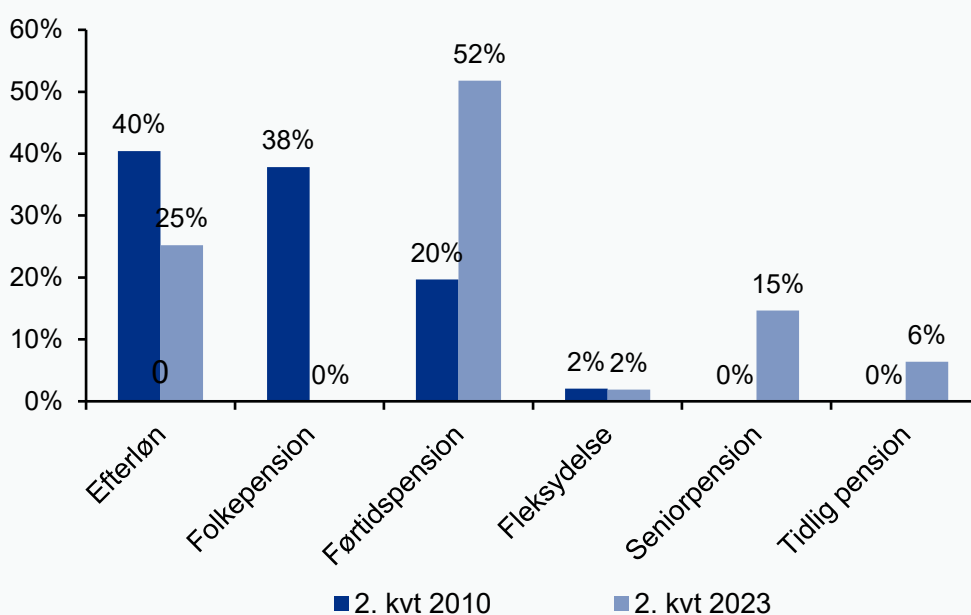

Kilde: Udbetaling Danmark's SAL, E-indkomst, Udbetaling Danmark Pension og KMD's register for sociale pensioner, Forsikrede Ledige og Efterlønsmodtageres Udbetalings Register (FLEUR), Registeret for arbejdsmarkedsstatistik (RAM), HAMR, CPR-registret. [Tilbagetrækningsydelser \(jobindsats.dk\)](#) og egne beregninger.

Figur 0.12 viser fordelingen på tilbagetrækningsydelse i henholdsvis 2. kvartal 2010 og 2. kvartal 2023. I 2010 var 78% af de 60-66 årige på en tilbagetrækningsydelse enten folkepensionister eller efterlønsmodtagere. Grundet den hævede pensions- og efterlønsalder udgør folkepensionister 0% i 2023, mens efterlønsmodtageres andel er faldet til 25%. Førtdspensionisters andel er, som tidligere nævnt, steget fra 20% til 52%, mens seniorpension og tidlig pension i 2023 udgør henholdsvis 15% og 6%.

Figur 0.12

Tilbagetrækningsydelse andelen af alle 60-66 årige (fuldtidspersoner) på tilbagetrækningsydelse i 2. kvartal 2010 og 2. kvartal 2023 - Østjylland

Kilde: Udbetaling Danmark's SAL, E-indkomst, Udbetaling Danmark Pension og KMD's register for sociale pensioner, Forsikrede Ledige og Efterlønsmodtageres Udbetalings Register (FLEUR), Registeret for arbejdsmarkedsstatistik (RAM), HAMR, CPR-registret. [Tilbagetrækningsydelse \(jobindsats.dk\)](https://jobindsats.dk) og egne beregninger.

Ingen tydelig sammenhæng mellem beskæftigelse inden for specifikke brancher og overgang til førtdspension

Figurerne, der præsenteres i dette og næste afsnit, er baseret på data fra Beskæftigelsesministeriets forløbsdatabase DREAM. Formålet med at benytte data fra DREAM er, at det herved er muligt at beskrive karakteristika ved den aktuelle population af førtdspensionister på det tidspunkt, hvor borgerne overgik til førtdspension.

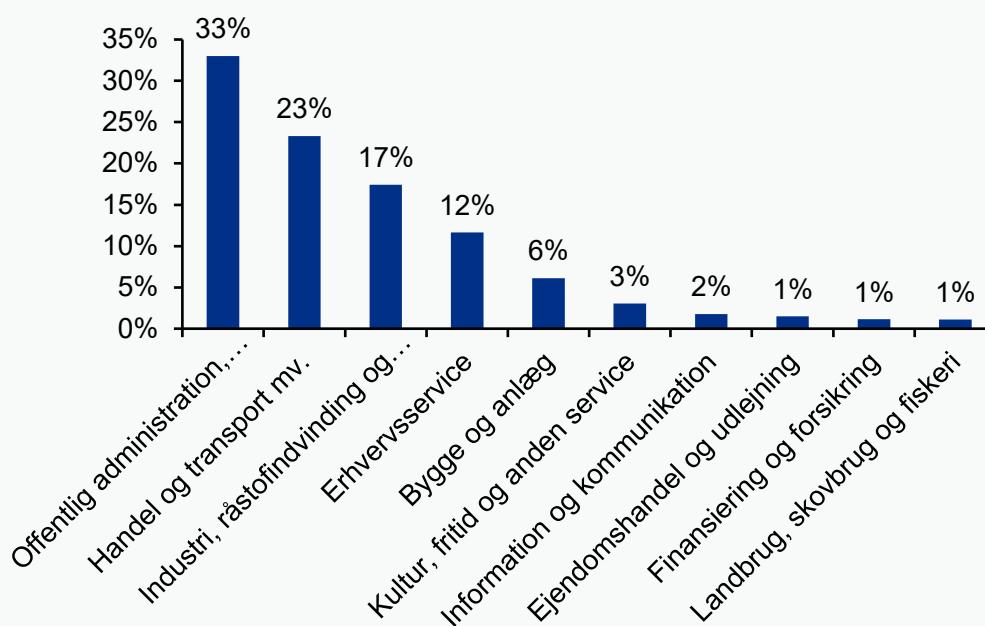
Data fra DREAM er ikke umiddelbart sammenlignelige med data fra Jobindsats, som er benyttet i de foregående afsnit.

Figur 0.13 viser en opgørelse af seneste branchebeskæftigelse for den nuværende population af borgere på førtdspension. Der er kun medtaget ordinær, ustøttet beskæftigelse inden for en fem års periode før overgangen til førtdspension. Ud fra de valgte kriterier er det cirka 20% af den aktuelle population, der har en tidligere branchebeskæftigelse.

Tidligere branchebeskæftigelse for førtidspensionister fordeler sig stort set som forventeligt ud fra branchernes andel af den samlede beskæftigelse. Der er derfor ikke noget, som indikerer, at der skulle være en sammenhæng mellem beskæftigelse inden for specifikke brancher og sandsynlighed for senere at overgå til førtidspension. Der er dog en lidt større andel med tidligere beskæftigelse inden for Industri, der tilgår førtidspension, end hvad der er forventeligt ud fra branchernes andel af beskæftigelsen.

Figur 0.13

Den nuværende population af borgere på førtidspension i Østjylland, fordelt på seneste branchebeskæftigelse før førtidspension

Anm.: Figuren viser tal for branchebeskæftigelse i en fem års periode før førtidspension. Figuren er baseret på data for 7.786 personer, hvilket svarer til cirka 20% af populationen.

Kilde: Beskæftigelsesministeriets forløbsdatabase DREAM og egne beregninger.

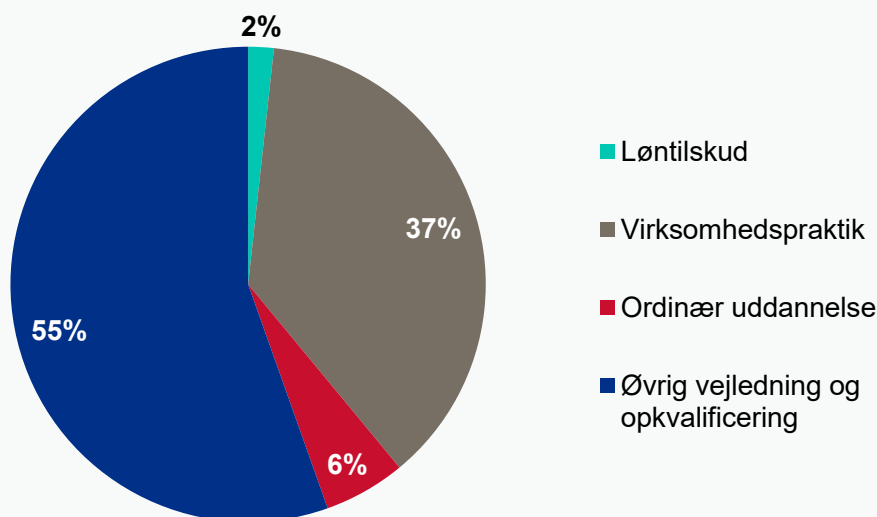
Øvrig vejledning og opkvalificering fylder mest i den aktive indsats 3 år før førtidspension

Figur 0.17 illustrerer aktiveringshistorik i en tre års periode før overgang til førtidspension for den nuværende population af borgere på førtidspension. Ifølge DREAM-registret er der afgivet 26.869 tilbud. Figur 0.14 viser de enkelte tilbudstypernes andel af de 26.869 tilbud. Det skal bemærkes, at enkeltindivider tæller med flere gange, hvis de har fået flere tilbud inden for perioden.

Det fremgår af figuren, at øvrig vejledning og opkvalificering fylder mest (55% af tilbuddene) og virksomhedspraktik næstmest (37% af tilbuddene). Løntilskud og ordinær uddannelse fylder meget lidt i aktiveringshistorikken med henholdsvis 2% og 6%.

Figur 0.14

Andel af den samlede mængde aktive tilbud til den nuværende population af borgere på førtidspension, tre år tilbage fra de fik tilkendt førtidspension, fordelt på tilbudstyper

Anm.: Figuren viser den samlede mængde tilbud afgivet til populationen af borgere på førtidspension, inden for tre år før de overgik til førtidspension, fordelt på tilbudstyper. Enkeltindivider tæller med flere gange hvis de har fået mere end ét tilbud inden for perioden.

Kilde: Beskæftigelsesministeriets forløbsdatabase DREAM og egne beregninger

Vi vil gerne høre fra jer

Hvis I har gode erfaringer med tilgange eller metoder, hører vi gerne fra jer. Vi har medtaget enkelte praksiseksempler undervejs i notatet, men vi er altid nysgerrige på, hvordan I arbejder.

Vi hører også gerne jeres perspektiver på udviklingen, hvis I oplever noget særligt i forhold til, hvad der driver udviklingen.

Hvis I har spørgsmål, kommentarer, eller input i forlængelse af ovenstående, kan I kontakte Lasse Jungberg eller Jonathan Rosendahl Iversen.

Lasse Jungberg

Fuldmægtig

T 72 22 36 34 | laj@star.dk

Jonathan Rosendahl Iversen

Fuldmægtig

T 72 22 36 76 | jri@star.dk